

UDJE DRUŽBE SV. MOHORJA V ZDA DO LETA 1900

A n d r e j V o v k o

Ena izmed zelo pomembnih vezi, ki je in še vedno veže slovenske izseljence z matično domovino, je nedvomno Družba sv. Mohorja. V tem prispevku ne mislimo prikazovati njenega delovanja v celoti, saj so to že dovolj izčrpno storili drugi¹, pač pa opozoriti na njeno razširjenost med slovenskimi izseljenci v ZDA do vključno leta 1893. Za to letnico imamo dober »izgovor«, saj je v **Mohorjevem koledarju za leto 1894** izšel obširen članek ameriškega rojaka, dolgoletnega župnika v Jolietu, eni najmočnejših slovenskih naselbin v ZDA Franca S. Šušteršiča² z zelo izčrpnimi podatki o vseh dotodanjih naselbinah slovenskih izseljencev v tej državi.³ Jasno je, da je lahko tak prikaz le skromen začetni korak pri proučevanju razširjenosti Družbe sv. Mohorja med slovenskimi izseljenci tako v ZDA kot drugod po svetu. Je predvsem opozorilo na še eno možnost, kako zaslediti prisotnost slovenskih izseljencev ter z ugotavljanjem njihovega števila v določenem časovnem obdobju spremljati nastanek, razvoj, pa tudi propad njihovih naselbin. Pri tem se zavedamo, da bo proučevanju kulturnih, verskih, narodnih in drugih vplivov Družbe sv. Mohorja na slovenske izseljence še treba posvetiti pozornost, podobno pa tudi odmevom nanje med slovenskimi izseljenci in stikom med Družbo ter izseljenci. Ti stiki nikakor niso mogli biti zanemarljivi, o čemer lepo priča do prve svetovne vojne naraščajoče število članov, rednih naročnikov vsakoletnih knjižnih zbirk Družbe sv. Mohorja, ki so se po njenih pravilih imenovali »udje« oziroma »družniki« tako v ZDA kot tudi med drugimi slovenskimi izseljenci. Tako ameriški kot tudi drugi udje Družbe sv. Mohorja nedvomno zaslužijo svoj temeljit prikaz. Podobno bo treba proučiti vse podatke o slovenskih izseljencih, ki jih najdemo v **koledarjih Družbe sv. Mohorja** in v njenem ostalem »knjižnem daru«. Omenimo le prispevek Franca Šušteršiča *Slovinci v Ameriki*, h kateremu se

bomo še vrnil, članek Ivana Zupana *Izprehodi po New Yorku*⁴ ter življenjepisa ameriških misijonarjev Barage in Pirca iz zbirke Družbe sv. Mohorja za leto 1868 oziroma 1888.

Preden se sprehodimo po Šušteršičevem pregledu naseljenosti slovenskih izseljencev v ZDA in jim »dopišemo« naročnike Družbe sv. Mohorja, bomo na kratko predstavili njihovo številčno rast do prve svetovne vojne po podatkih, ki so jih letno objavljali v njenih **koledarjih**. Kot prvi ud Družbe sv. Mohorja se v ZDA pojavi misijonar v Belle-Prairu v državi Minnesota Ignacij Tomazin⁵, ki je kot 386. dosmrtni ud pristopil med 1. majem 1870 in 1. junijem 1871.⁶ Po pravilih sta bili dve vrsti »družbenikov«: dosmrtni in letni. Dosmrtni so plačali enkrat za vselej 15 goldinarjev ali dvakrat po 8 goldinarjev v enem letu. Letnina, ki so jo plačevali vsako leto sproti, pa je znašala 1 goldinar.⁷ Tomazin ostaja kot naročnik sam vse do leta 1884, ko se poleg njega pojavita kot uda še Slovansky spolek iz St. Francisa (?) in Marijana Trobec, naslednje leto pa posestnik Val. Tschalter in vdova Neža Frölich iz West Newtona v državi Pensilvaniji.⁸ V letu 1886 so poleg »dosmrtnega« Tomazina še »letniki« Janez Pogačnik iz St. Josepha, Franjo Bajec iz Merriam Parka, Terezija Šebat iz Wabasha (vsi trije kraji so v državi Minnesota) ter pravi mohorjanski krožek iz West Newtona, poleg že omenjene Frölichove še Vincenc Kajtnar, Valentin Čater, Tomaž Koritnik, Jakob Bregar in Anton Anzigler.⁹

V **koledarju Družbe sv. Mohorja za leto 1888** so udje iz Amerike prvič združeni v posebnem 13. poglavju. Razprto so označeni Družbini župnijski poverjeniki, naročniki iz ZDA pa so posebej omenjeni tudi v poročilu vodstva Družbe sv. Mohorja. V njem je poudarjeno, da vodstvo posebno veseli »obilnejši pristop udov iz daljne Amerike, kjer kažejo naši rojaki, da hočejo tudi v novi domačiji ostati verni katoličani in zvesti Slovenci«. Sporočajo tudi, da bo namesto Slovenskega pravnika, ki ni mogel iziti, izšel že omenjeni »*životopis Franc Pirec, oče umne sadjereje in slavni misijonar s podobo tega najimennejšega sovrstnika misijonarja in škofa indijanskega Friderika Barage, kterege životopis je tudi družba bila pred leti izdala v posebni knjigi. Upamo, da smo ž njim vsem udom ustregli, posebno pa še Slovencem na Kranjskem in v Ameriki.*«¹⁰ V istem poročilu vodstvo sporoča ameriškim udom, da morajo članarini dodati še po 1,20 goldinarja za poštnino.¹¹

1887 se je število severnoameriških članov dvignilo na 64, v letu 1888 pa padlo na 47. Namesto Tomazina, ki ga v Belle Prairu še najdemo leta 1887, je 1888 v tem kraju prvič naveden kot dosmrtni ud duhovnik Janez Solnce¹², ki se kot tak pojavlja vse do leta 1894, ko se v sezname kot dosmrtni ud v kraju Belle River v Minnesoti vrne Tomazin. 1889 je mohorjanov 63, pri čemer se pojavi drugi dosmrtni ud Marjeta Urbasič iz župnije sv. Antona v Krain Townu v Minnesoti. V letu 1890 se dvigne število na 11 in ta »znamenit naraščaj« omenijo tudi v vodstvenem poročilu (v njem sicer navajajo številko 120, vendar moramo opozoriti, da vanjo vključujejo tudi ude iz južne Amerike, ki jih vodijo skupaj s severnoameriški, vendar jih v našem pregledu odštevamo)¹³ skupaj z obvestilom ameriškim izseljencem, da znaša zanje letnina 1 dolar oziroma 2,20 goldinarjev, »da se jim zamorejo knjige o svojem času pod križnim zavitkom poslati in se poštnina že tu odraja, dosmrtni 15 dol, to pa zavoljo vsakoletne poštnine, ki znaša okoli 1 gold 20 kr«.¹⁴ 1891 je v ZDA 236 naročnikov, leta 1892 273, 1893 pa že 394, pri čemer se pojavi tudi nov dosmrtni ud Margareta Mušič iz Jolieta.

Prišli smo do leta, v katerem je bil kot rečeno objavljen pregled Franca Šušteršiča *Slovenci v Ameriki*. Podatke za ta prispevek so avtorju pomagali zbrati duhovniki Jožef F. Buh, Janez M. Solnce, Jožef Zalokar in Peter Zupan in še nekateri drugi slovenski rojaki. Po kratkem geografskem orisu ameriške celine prikaže zgodovino priseljevanja Slovencev ter njihovo geografsko razprostranjenost po posameznih zveznih državah ZDA. Pri opisu razmer med slovenskimi izseljenci so na prvem mestu vprašanja verske skrbi zanje ter njihovih cerkvenih organizacij. Pisec navaja, da so bili poleg slovenskih misijonarjev prvi slovenski izseljenci posebno trgovci, »dandanes jako premožni in veljavni možje«. Ker so živeli daleč stran od svojih slovenskih rojakov, »izobrazili so se v ptujem jeziku in občevali le s ptujim ljudstvom - veliko jih ni slišalo leta in leta slovenske govorice - potujčili so se naposled sami. Mnogi so si vzeli angleške ali nemške žene, tako da njihovi otroci niti ne razumejo slovenskega jezika.«¹⁵ Kot častno izjemo navaja (brez imena) premožnega in čislanega trgovca v Dakoti, ki da je že petintrideset let v Ameriki, pa je še vedno navdušen Slovenec. Čeprav dobro razume angleško in druge jezike, mu je »mate-

rinski jezik vendar-le najljubši«. Poskrbel je, da so se njegovi otroci naučili slovenščine in izrecno zahteva, da se v ožjem družinskem krogu pomenkujejo v slovenščini. Starejši izseljenci so po avtorjevih besedah ostali brez izjeme zvesti veri in so povsod poznani kot dobri katoličani.¹⁶

Avtor dalje ugotavlja, da so se začeli Slovenci po letu 1880, posebno pa še v zadnjih šestih letih, v večjem številu seliti v Ameriko, a so za razliko od Čehov, Poljakov, Slovakov, ki se naseljujejo skupaj, razkropljeni »na vse štiri vetrove«. Nekateri cenijo število slovenskih priseljencev na 40 do 50 tisoč, Šušteršič pa meni, da je to zelo težko ugotoviti, ker ameriški mesečni statistični podatki o priseljencih Slovencev ne navajajo. *»Naši ljudje, poprašani po narodnosti odgovarjajo navadno, da so Kranjci ali Avstrijci, kdor pa količkaj nemški tolče, se da za Nemca vpisati... Žalosten dokaz, kako malo je še vzbujena v Slovencih narodna zavest in koliko dela še čaka po Slovenskem izobraževalce narodove.«*¹⁷

Avtor začenja geografski pregled takratne slovenske naselitve z najstarejšimi slovenskimi naselbinami v Minnesoti in Michiganu. V severni Minnesoti omeni najstarejšo slovensko cerkveno občino pri cerkvi sv. Štefana v kraju Brockway. Navaja, da so prvi slovenski priseljenci prišli v ta kraj leta 1866, 1870 zgradili cerkev ter da »sedaj« tam živi 65 družin z okoli 300 člani. Vsi so pridni kmetovalci, ki so večinoma prišli z Gorenjskega, obogateli in imajo lepe kmetije ter hleve, polne živine. Kakih štirinajst milj od te je druga slovenska naselbina Novi Kranj oziroma Krain Town, ki je nastala v istem času kot kot tista pri Sv. Štefanu, le da so se mnogi slovenski priseljenci odselili, ker so jim pred nekaj leti naredile kobilice veliko škodo na polju. V času avtorjevega poročanja je bilo v kraju šestnajst slovenskih kmečkih družin, ki so imele skupaj z Nemci in Irci od 1871 cerkev sv. Antona. Obe naselji sta v verskem pogledu v prejšnjem obdobju oskrbovala Jožef Frančišek Buh¹⁸ in Ignacij Tomazin, leta 1872 pa so ju prevzeli benediktinci iz Collegevilla.¹⁹

1887 prvič zasledimo v obeh krajih naročnike Družbe sv. Mohorja. Kraja sta navedena kot Sv. Štefan in Sv. Anton. V prvem je 24 naročnikov, kot poverjenik pa je naveden učitelj Matija Bilban. Tem bi bilo treba prišteti še Andrewa Zupana in J. Putza, ki sta navedena pod krajevno oznako Brockway.

Pri Sv. Antonu je navedenih le 15 naročnikov. Za leto 1888 je za Sv. Štefana v Brockwayu naveden poverjenik benediktinec p. Ciril Zupan ter 19 naročnikov, za Sv. Antona, Krain Town, pa 5 naročnikov. V letu 1889 se število naročnikov v Brockwayu dvigne na 31, v Krain Townu pa na 7. 1890 jih je v prvem kraju 23, v drugem 3, leta 1891 v prvem 28, v drugem 4, leta 1892 v prvem 33 in v drugem 5 ter leta 1893 v prvem 30, v drugem pa samo eden.

Slovenska naselbina v Towerju v Minnesoti se je začela razvijati po letu 1884 predvsem po zaslugi železne rude. Iz Michigana se je poleg priseljencev drugih narodov takrat doselilo kakih 100 Slovencev. Njihovo število se je v začetku devetdesetih let povzpelo na 500, večinoma pa so bili rudarji. Skupaj z ostalimi priseljenci katoliške vere so si postavili cerkev sv. Martina, od leta 1888 pa je med njimi deloval že omenjeni Jožef Buh, ki je bil tudi farni poverjenik Družbe sv. Mohorja. Leta 1890 so bili skupaj z njim 3 udje družbe, leta 1891 7, od katerih je Buh naročil dva kompleta knjig, 1892 9 ter 1893 19, od tega je Buh naročil 7 »iztiskov«.

Misijonar Buh je deloval med slovenskimi priseljenci v 30 milj oddaljeni naselbini Ely v isti zvezni državi. Leta 1888 je prvi maševal v tem kraju v hiši izseljenca Franca Ložarja, ki je bil po rodu iz Sodražice. Leta 1889 so v tem kraju zgradili cerkev sv. Antona Padovanskega, leta 1893 pa je bilo v njem okrog 600 slovenskih izseljencev, ki so bili podobno kot oni v Towerju v glavnem rudarji.²⁰ 1893 je bilo v Elyju 11 naročnikov Družbe sv. Mohorja. V Minnesoti najdemo naročnike še v krajih Wabash (leta 1887 5, nato do vključno leta 1893 1), St. Paul (od leta 1887 do 1893 1), Albany (1887 in 1888 1, 1889 6 s poverjenikom Janezom Plemljem, enako 1890, 1891 7, 1892 11 ter 1893 13), Merriam Park (1887 2, 1888 1, 1890 3, 1891 2, 1892 3 in 1894 10, vsi v St. Thomas Seminarju), St. Cloud (St. John Abbey leta 1887 1, 1890 1, 1891 5, 1892 4). Posamezni naročniki se v tem obdobju pojavljajo še v Owatoni (leta 1887 misijonar J. Solnce), v Heron Laku (duhovnik J. Ogulin), Effingtonu, Millervillu, Sodanu ter v že večkrat omenjenem Belle Prairu.

V državi Michigan je bilo največ Slovencev v kraju Calumet, katerega del je bil Red Jacket. Priseljenci, ki jih je bilo ob času njegovega poročanja okrog 3.000, so bili v glavnem

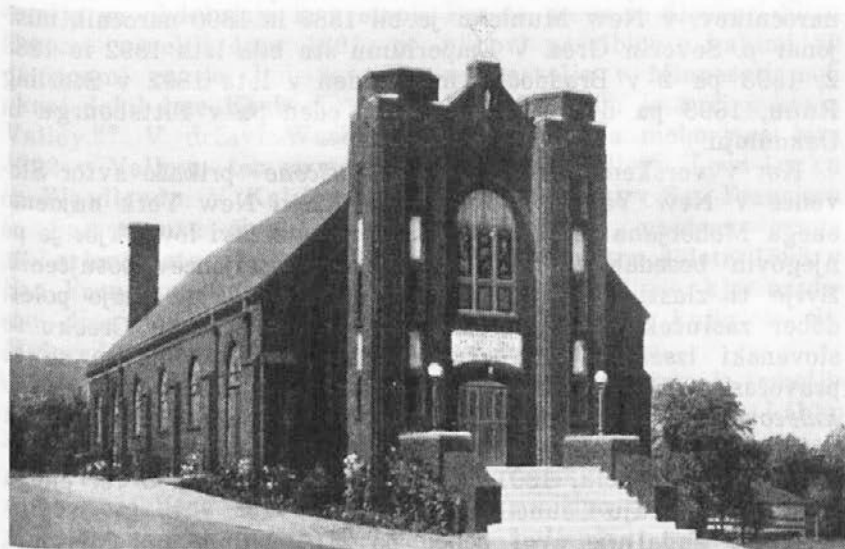
zaposleni v bakrenih rudnikih, pa tudi kot trgovci, obrtniki ter krošnjari. Večina je prišla iz črnomaljskega okraja, četrtno pa je bilo Hrvatov in Primorcev. Svoje cerkev so si postavili leta 1890 v Red Jacketu.²¹ Prvi udje Družbe sv. Mohorja se v Calumetu pojavijo leta 1889, in sicer 5. Že naslednje leto jih je kar 110, njihov farni poverjenik pa je krajevni župnik Josip Zalokar. Leta 1891 jih je 130, od tega naroči Zalokar 7 »iztiškov«, leta 1892 100 (Zalokar 4) ter leta 1893 ponovno 100 (Zalokar 9). V Michiganu so živeli Slovenci še v krajih Blue Jacket, Dollar Bay, Hancock, Copper Falls, Iron Mountain in Manistigye, ude Družbe sv. Mohorja pa zasledimo le v Hancocku (leta 1890 1 in leta 1891 3), Blue Jacketu (7 leta 1891) in Iron Mountainu (1891 in 1893 po 1).

V državi Wisconsin navaja avtor dva kraja z nekaj slovenskimi družinami: Ashland in Salem, vendar pa do leta 1893 med njimi ni naročnikov Družbe Sv. Mohorja. Za 600 do 800 Slovencev v Chicagu v Illinoisu Šušteršič navaja, da so močno raztreseni in sami ne bi mogli imeti cerkvene občine. Misli, da bi se morali zato združiti s Hrvati, ki jih je več kot tisoč. Slovenci so ob času avtorjevega poročanja največ hodili v češko cerkev sv. Prokopa, kjer je tamkajšnji župnik razumel slovensko, nekateri pa v angleške ali nemške cerkve. Včasih je prišel mednje slovenski duhovnik iz Jolietu. Šušteršič toži, da je zlasti mnogo mlajših slovenskih izseljencev odpadlo, posebno še, »če se začno bratiti s Čehi odpadlimi od vere«. Navaja, da je okrog 200 Slovencev v South Chicagu. Ti so predvsem delavci v tovarnah ter obrtniki, zlasti mizarji. V Chicagu je po njegovih besedah »nekaj jako premožnih Slovencev, ki so se pa, žal, popolnoma izneverili slovenskemu narodu.«²² Prvi trije mohorjani se pojavijo v Chicagu leta 1888, 1889 in 1890 5, leta 1891 6 s poverjenikom Jožefom Werscajem, 1892 7 ter 1893 22.

V največji slovenski naselbini Jolietu, kakih 36 milj od Chicaga je bilo »pred šestimi leti«, torej leta 1887, kakih 60 slovenskih izseljencev, »danes« pa 1200, ter še 200 Hrvatov in 100 Slovakov. Delali so predvsem v železarnah, kamnolomih, na železnici, bili pa so tudi obrtniki, zidarji, trgovski pomočniki in podobno. Navaja, da je »pisatelj teh vrstic« prišel v Joliet maja 1891, pred tem pa sta tu delovala J. M. Solnce in češki duhovnik iz Chicaga J. Molitar. Šušteršič zelo natančno popiše gradnjo jolietске cerkve sv. Jožefa, ki jo je začel graditi takoj

po svojem prihodu in za katero pove, da je »doslej še jedina v Ameriki, v kateri se vsako nedeljo samo slovenski pridiguje«, kot tudi vsa moška in ženska cerkvena društva.²³ Prvi udje Družbe sv. Mohorja se v Jolietu pojavijo leta 1890 in sicer trije vključno s poverjenikom Janezom Zmajcem. Naslednje leto jih je 12, leta 1892, ko prevzame poverjeništvo župnik Šušteršič, pa že 59 ter leta 1893 76. V ostalih naselbinah v Illinoisu, kjer navaja slovenske naseljence, najdemo naročnike v La Sallu, Kankakeeju in Springfieldu, in sicer leta 1893 po enega v vsakem kraju, medtem ko v Streatorju in Lincolnu ni nobenega.

»Slovenska Ljubljana« Cleveland je v Šušteršičevem članku zelo skopo omenjena. Navaja le, da je tam nad 1.000 Slovencev, skoraj toliko Hrvatov, da so zaposleni večinoma po tovarnah, skladiščih in pri cestah, da že zbirajo za lastno cerkev in da bodo dobili svojo faro, ko bo posvečen tamkajšnji slovenski bogoslovec Vit Hribar.²⁴ Prvih sedem udov s poverjenikom

Vsako zadnjo nedeljo v juliju so se Slovenci srečevali na božjepotnem shodu na griču Male Cvetke v Johnstownu, Pa., razglednica (Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU)

Ivanom Germom se pojavi leta 1891. 1892 jih je 8, poverjenik postane Vit Hribar, leta 1893 pa 29.

Šušteršič piše, da je v Pensilvaniji nad 2.000 Slovencev ter da je ta država blizu morja, »zato se marsikateri Slovenec, ki ga izločijo iz ladje, kar tukaj ustavi, dela ni težko dobiti, samo plača ni kaj prida«. Slovenski izseljenci so predvsem rudarji v premogovnikih in železarji, največ pa jih je v krajih Pittsburg, Allegheny, Glenshaw, Steetlon, Sterling Run, West Newton. Svojih duhovnikov nimajo, Šušteršič piše, da jih namerava sam obiskati za nekaj tednov.²⁶ Omenili smo že West Newton kot prvo mohorjansko središče v ZDA. Leta 1887 je bilo v njem 6 udov, 1888 5, 1889 4, 1890 3, 1891 4, 1892 4 ter 1893 3. Nežo Kežmoh, ki se v letih 1887 in 1888 pojavlja v kraju Kolensburg, sicer pa v West Newtonu, smo prišteli k slednjemu. V Valley Worksu, ki je v seznamih občasno napisan kot Walley Works, je bilo leta 1890 skupaj s poverjenikom Johnom Thometom 6, 1891 5, 1892 6 in 1893 10 naročnikov. V Forrest Cityju je bil leta 1892 1, 1893 pa je bilo 12 naročnikov s poverjenikom Alojzom Zaverlom. Leta 1893 je bilo v Glenshazu 6 naročnikov, v New Munichu je bil 1889 in 1890 naročnik misijonar p. Severin Gros. V Emporiumu sta bila leta 1892 in 1893 2, 1893 pa 2 v Braddocku in po eden v leta 1892 v Sterling Runu, 1893 pa dva v Federalu, po eden pa v Pittsburgu in Oakdaleju.

Kot v verskem oziru »grozno zapuščene« prikaže avtor Slovence v New Yorku in Texasu. V državi New York najdemo enega Mohorjana le v mestu Buffalo. V državi Iowi, kjer je po njegovih besedah že mnogo slovenskih izseljencev potujčenih, živijo ti zlasti v krajih Clynton in Lyons, kjer imajo poleti dober zaslužek na žagah na Missisippiju. V Sugar Creeku se slovenski izseljenci ukvarjajo s kmetovanjem. Tja so se še pravočasno naselili, »kupili so zlahka zemljo in so sedaj imoviti kmetovalci«. ²⁶ Naročnike Družbe sv. Mohorja najdemo v kraju Lyons, in sicer najprej leta 1890 3, od katerih je eden poverjenik Janez Tancik, 1891 4, 1892 4 in leta 1893 5 ter enega leta 1893 v kraju Council Bluff.

Avtor nadaljuje svoj pohod po ZDA z državami Missouri, kjer živi nekaj Slovencev v St. Louisu, Kansas, kjer živijo v glavnem izseljenci iz Gorice, delajo pa predvsem v mesnicah Kansas Cityja, v Dakoti z nekaj Slovenci trgovci, kakih 200 pa

v tedanjem mestecu Omaha v državi Nebraska. V teh krajih do leta 1893 ne zasledimo naročnikov Mohorjevih knjig.

Šušteršič posveti precej več pozornosti državi Montani z velikimi rudniki zlata, srebra in bakra, »v katerih se giblje na tisoče slovenskih rok«. Misijonar Solnce je našel leta 1892 v mestu Heleni 100, v Butte Cityju 500, v East Heleni 200 ter v mestu Anaconda 1.200 slovenskih izseljencev. V Anacondi je bilo med izseljenci nekaj zelo premožnih trgovcev, poleg Slovencev pa še precej pravoslavni Hercegovci in Dalmatincev. Kakih 100 Slovencev naj bi bilo v kraju Great Falls, 50 v Missouli ter nekaj v kraju Granite.²⁷ Leta 1893 nademo ude Družbe sv. Mohorja v Walkervillu (4), Cokedalu (2) ter Butte Cityju.

V državi Colorado živi »baje tudi par tisoč Slovencev«, predvsem v mestih Denver, Pueblo, Leadville in Crested Butte, vsi pa so v glavnem rudarji. Ude družbe sv. Mohorja zasledimo najprej leta 1893 v Pueblu (3), v Aspeni ter Rockvalu po enega. V državah Oregon in Washington se po avtorjevih podatkih slovenski izseljenci ukvarjajo predvsem s kmetijstvom, zemljo pa obdelujejo le s stroji. Poroča, da so se Slovenci blizu Tacome naselili leta 1881, po njihovi naselbini s kakimi 50 družinami pa je, kot že omenjeno naselje v Minnesoti, nek okraj dobil ime Krain Town. Kakih 25 družin je tudi v kraju Valley.²⁸ V državi Washington najdemo dva mohorjana leta 1892 v Valleyu ter po enega leta 1893 v Valleyu, Loon Lacku in Woodlandu. V Kaliforniji, kjer naj bi zlasti v San Franciscu in Sacramentu živel nekaj sto Slovencev, najdemo enega mohorjana leta 1892 in 1893 v Red Bluffu ter 4 leta 1893 v San Franciscu. Šušteršič ne omenja države Indiane, kjer najdemo leta 1892 enega naročnika Mohorjevih knjig v St. Meinradu, enega pa naslednje leto v Indianapolisu.

Zelo zanimiv je tudi drugi del članka, v katerem je temeljito prikazan način življenja slovenskih izseljencev v ZDA. Lahko bi rekli, da pisec na etnološko-sociološki način obravnava najprej versko življenje takratnih slovenskih izseljencev, nato njihove različne zaposlitve, vključno z višino zaslužka v posameznih panogah, način vsakdanjega življenja v Ameriki, kjer mu je še posebno všeč strogo spoštovanje nedeljskega počitka, stanovanja (posebej poudari znano obliko jemanja samskih izseljencev »pordengarjev« na hrano in stanovanje), izseljenska

podporna društva, navade in razvade slovenskih izseljencev. Iz vsega tega nam hitro postane jasno, da je vse napisano z očitnim namenom svetovati tistim v matični domovini, ki se mislijo odpraviti na tuje. Tem je posebej namenjen konec prispevka, v katerem jim navede nekaj značilnih napotkov. Tako med drugim odsvetuje izseljevanje v Južno Ameriko, opominja poročene izseljence, naj zaradi lažjega življenja v tujini vzamejo s seboj svojo družino ter jih svari pred znano zanko ameriških oblasti o že zagotovljenem delu v ZDA. Svoj prispevek zaključuje z ugotovitvijo, da slovensko razumništvo svari pred izseljevanjem in da slovenski časniki *»kažejo Ameriko v obče le od slabe strani«*. Slabih strani in nevarnosti Amerike sam ne zanika, opozarja pa na dejstvo, da *»je marsikak Slovenec že našel v Ameriki svojo srečo; če tudi ni postal milijonar, vendar dobro živi, tako kakor bi v stari domovini nikdar ne mogel«*. Ljudje se pogosto izseljujejo od doma zaradi revščine, zato meni, da bi morali *»merodajni krogi«* namesto tega, da jim samo *»branijo in branijo«*, možne izseljence raje poučiti, kako bi se v tujini najbolje znašli. Na koncu predlaga, da bi v Ljubljani ali v Trstu ustanovili društvo za izseljence, kot jih imajo vsi evropski narodi. To bi izseljencem svetovalo, jim prihranilo mnogo nepotrebnih stroškov ter *»obvarovalo nevarnostij, telesnih in dušnih«*. Podobno bi bilo *»velekoristno«* tudi tako društvo v Ameriki *»in kakor hitro se bomo tukajšnji Slovenci bolje uredili in ožje zjediniili, bomo je tudi ustanovili«*.²⁹

Če po tem podrobnejšem pregledu udov Družbe sv. Mohorja preletimo še njihov nadaljnji razvoj do leta 1900, lahko najprej ugotovimo, da se je leta 1894 njihovo število zmanjšalo na 330. Pojavita se nova »dosmrtnika« duhovnika Vitus Hribar iz Clevelanda in Anton P. Podgoršek iz Greeleya v Kansasu. Leta 1895 se število naročnikov znova povzpne, in to na 514, med njimi je tudi nov dosmrtni ud Matija Bilban iz Elyja v Minnesoti. 1896 je v ZDA 564, 1897 608, 1898 693 (nov »dosmrtni« je duhovnik John Pirnat iz Anaconde v Montani), 1899 694 ter 1900 739 naročnikov.³⁰

Oglejmo si stanje Mohorjanov v ZDA leta 1900 po posameznih zveznih državah in krajih. V sedmih letih, ki smo jih »preskočili«, je nastalo močno jedro v državi New York. V samem istoimenskem mestu je bilo kar 92 naročnikov ter dva poverjenika: znani Frank Sakser, ki je na naslov svojega časopisa Glasa naroda prejemal kar 40 »iztiskov«, ki jih je razpe-

čaval naprej, ter Karol Adamič. Trije naročniki so bili še v Brooklynu, dva v Little Fallsu, eden pa v Buffalu.

V Pensilvaniji se je število Mohorjanov v Forrest Cityju ob istem poverjeniku Zaverlu dvignilo na 36, v Bridgevillu jih je bilo 19, od tega je poverjenik duhovnik Jože Zalokar prejel 5 kompletov, v Scottdallu 9 (poverjenik John Thome), v »pionirskem« West Newtonu 6 (poverjenik Matevž Hostnik), v Whitney in Pittsburgu po 4 (poverjenika duhovnik Venceslav Šolar in Jožef Likar). Tri ude najdemo v Braddocku, po dva v Masontownu, Bessemerju in Alleghenyju, po enega pa v Steeltonu, Clearfieldu, Rameyu, Haserju, Imperialu, Plymouthu, Belle Vernonu, Luzernu, West Winfieldu, Rickettsu, Federalu, Puritanu in Readingu.

V Minnesoti so se obdržale že ustaljene mohorjanske postojanke v Elyju s 56 naročniki in s poverjenikom duhovnikom A. Smrekarjem, pri Sv. Štefanu v Brockwayu s 15 in poverjenikom Lovro Slamnikom, v Towerju s 25 naročniki in poverjenikom Josipom Buhom s 6 kompleti, v Mineapolisu s 7 naročniki in s poverjenikom Jožetom Pesdertzem, v St. Paulu s 5 naročniki in poverjenikom Janezom Trobce, v Albanyju s 4 letniki in z dosmrtno članico Meto Urbašič ter poverjenikom J. Plemeljem, pri Sv. Antonu v Krain Townu s 4 naročniki in poverjenikom Andrejem Mallyjem, enako število pa tudi v St. Cloudu, kjer je bil naročnik tudi škof slovenskega rodu dr. Jakob Trobec. Pojavi se tudi novo središče v Virginiji s 15 člani in poverjenikom Matijem Bilbanom, ki smo ga že zasledili konec osemdesetih let kot učitelja v Brockwayu, pozneje pa je postal duhovnik.³¹ Po enega mohorjana najdemo še v Ricesu, St. Petru, Stewardu, Heidelbergu in Delanu, v Belle Riverju pa »prauda« Ignaca Tomazina.

V Illinoisu je največ udov Družbe sv. Mohorja v Jolietu, in sicer 95, dosmrtni ud je Margareta Mušič in poverjenik še vedno župnik Šušteršič, v Chicagu jih je 23 s poverjenikom I. Platnikom, v Aurori 8 s poverjenikom Ivanom Žmajčem, v La Sallu 6, v Bradleyu, South Chicagu, Elisabethu ter Wanlocku pa skupaj 8.

V Michiganu ima v Calumetu poverjenik organist Anton Grizold na skrbi 35 naročnikov, v Ohio pa v Clevelandu poverjenik in dosmrtni ud Vitus Hribar 66. V Coloradu je 24 naročnikov v Pueblu, poverjenik pa p. Ciril Zupan, 6 v Rockvalu,

skupaj 4 so v Denverju in Leadvillu, skupaj pet pa jih je v krajih Aspen, Elyria in Globeville.

V Montani je bilo največ mohorjanov v Butte Cityju, in sicer 19 s poverjenikom Mihaelom Perkom, 10 s poverjenikom M. B. Nemanichem v Great Falls, štirje v Aldridgeu, trije v East Heleni, dva v Anacondi, po eden pa v Glendalu, Horru, Jardinu, Neihardtu, Bald Buttu, Walkervillu in Beltu.

V Indiani je bilo 6 udov v Indianapolisu, njihov poverjenik je bil Janez Hribernik, v Iowi 5 naročnikov s poverjenikom Janezom Skallo v Riggsu, dva v Lyonsu in eden v Council Bluffu. Dva mohorjana sta bila v Globeu v Arizoni, trije pa v Jenny Lindu v Arkansasu.

Precej močni, seveda za izseljenske razmere, so bili naročniki Mohorjevih knjig v Kansasu. V Frontenacu jih je bilo 9, v Mineralu 4, po dva v Weier Cityju, Chicopeeju ter Flemingu ter »dosmrtnik« duhovnik A.P. Podgoršek v Great Bendu. V državi Washington so bili štirje mohorjani s poverjenikom Andrejem Zalokarjem v Valleyu, po eden pa v Roslynu in La Centru. Trije naročniki so bili v San Franciscu v Californiji, med njimi Družba sv. Cirila in Metoda, dva v North Kemmererju v Wyomingu in v Louisvillu (Kentucky), po eden v Frontieru in v Daimondvillu v Wyomingu, po eden pa še v Bourneju (Oregon), Burkeju (Idaho), Sunny Lydu (Utah), Sheboyganu in Milwaukeeuju (Wisconsin), Bloctonu (Alabama) ter Roxburyju (Massachusetts), k njim pa se je »zatekel« tudi edini kanadski mohorjan iz Meritona.³²

Ob zaključku tega orisa, za katerega se zavedamo, da pomeni šele začetek poglobljenega raziskovanja delovanja Družbe sv. Mohorja v ZDA, navedimo še, kako se je število njenih članov v tej državi spreminjalo do leta 1917, torej do vstopa ZDA v prvo svetovno vojno. Leta 1904 je bilo v ZDA 1.256 mohorjanov, od tega 15 dosmrtnih, 1905 1.496 (16 dosmrtnih), 1906 1.710 (17 dosmrtnih), 1907 1.977 (16 dosmrtnih), 1908 2.016 (18 dosmrtnih), 1909 2.083 (13 dosmrtnih), 1910 2.378 (18 dosmrtnih), 1911 2.206 (14 dosmrtnih), 1912 2.515 (17 dosmrtnih), 1913 2.085 (15 dosmrtnih), 1914 2.179 (19 dosmrtnih), 1915 2.024 (23 dosmrtnih), 1916 1.135 (23 dosmrtnih). V seznamu za leto 1917 mohorjani iz ZDA niso več navedeni, podobno kot ni v njem objavljenih tudi »družbenikov« iz vseh drugih držav zunaj Avstro-Ogrske. Izjema so bili le slovenski izseljenci v Vestfaliji in dva naročnika iz Sofije.³³

OPOMBE

1. O Družbi sv. Mohorja glej: Janko Moder, Iz zdravih korenin močno drevo, Iz zgodovine Družbe sv. Mohorja 1, Celje 1952, 384 str.; 130 let Družbe sv. Mohorja v Celovcu, Celovec 1983, 200 str.; Rudolf Klinec, Zgodovina goriške Mohorjeve družbe, Gorica 1967, 246 str.; Miloš Rybar, Nastanek in razvoj Družbe sv. Mohorja, Vloga Cerkve v slovenskem kulturnem razvoju 19.stoletja, Ljubljana 1989, str. 71-75
2. Franc S. Šušteršič (22. 1. 1864 Glinice pri Ljubljani- 24. 2. 1911 Ljubljana). Glej: Viktor Smolej, Slovenski biografski leksikon, XI, Ljubljana 1971, str. 731 (v nadaljevanju SBL); Jurij Trunk, Amerika in Amerikanci, Celovec 1912, str. 596-598 (v nadaljevanju Trunk)
3. F. S. Šušteršič, Slovenci v Ameriki, Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1894, Celovec 1893, str. 15-27 (v nadaljevanju Mohorjev koledar za ...)
4. Ivan Zupan, Izprehodi po New Yorku, Mohorjev koledar za 1906, str. 43-53
5. Ignacij Tomazin (4. 2. 1843, Ljubljana - 26. 8. 1916, Chicago). Glej: J. Trunk, str. 598-599; Marjan Smolik, SBL XII, str. 102-103
6. Mohorjev koledar za 1885, str. 48
7. Mohorjev koledar za 1887, str. 84
8. Podatki o udih Družbe sv. Mohorja so iz njihovih rednih letnih seznamov v Mohorjevih koledarjih.
9. Mohorjev koledar za 1887, str. 80
10. Mohorjev koledar za 1888, str. 86
11. Ibid., str. 88
12. Janez M. Sonce (Solnce), (7. 6. 1861 Smlednik- 11. 1915 Št. Pavel). Glej: J. Trunk, str. 590; Janko Rogelj, SBL III, str. 407
13. Mohorjev koledar za 1891, str. 118
14. Ibid., str. 121
15. F. S. Šušteršič, Slovenci v Ameriki, Mohorjev koledar za 1894, str. 16 (v nadaljevanju F. S. Šušteršič)
16. Ibid., str. 16-17
17. Ibid., str. 18

18. Jožef F. Buh, (17. 3. 1833 Lučine- 3. 2. 1923 Duluth). Glej J. Trunk, str. 549-552; Ivan Mulaček, SBL I, str. 64-65
19. F.S. Šušteršič, str. 18
20. Ibid., str. 18-19
21. Ibid., str. 19
22. Ibid.
23. Ibid., str. 19-20
24. Ibid., str. 20
25. Ibid., str. 20-21
26. Ibid., str. 21
27. Ibid.
28. Ibid., str. 21-22
29. Ibid., str. 26-27
30. J. Trunk, str. 547-548; Ivan Mulaček, SBL I, str. 39
31. Podatki po Mohorjevih podatkih za leta 1895-1901
32. Mohorjev koledar za leto 1901, str. 131-132
33. Podatki po Mohorjevih koledarjih za leta 1905-1918

ABSTRACT

MEMBERSHIP IN DRUŽBA SV. MOHORJA (THE SOCIETY OF ST. HERMAGORAS) IN THE UNITED STATES TO THE YEAR 1900

A n d r e j V o v k o

*There is no need to prove the great cultural and educational role which Družba sv. Mohorja had in Slovenia. Less known, however, is its activity among Slovene emigrants in various parts of the world, where it helped maintain a strong language, cultural and other connections with the homeland. The dissemination of its publications and the geographical distribution of its members help us trace Slovene emigrant settlements, even where they no longer exist today. The paper shows, in number and place, the expansion of membership in Družba Sv. Mohorja among Slovene emigrants to the USA up to the year 1900 and it also includes data on their settlement in America which was published in the article **Slovenes in America** in 1894 in the »Koledar Družbe sv. Mohorja«. This article, produced by Franc Šušteršič, priest from Sv. Jožef*

Parish in Joliet, is based on the author's own data and on the data of several informants - particularly Slovene emigrant priests. Father Šušteršič's contribution, *Slovenes in America*, is also briefly presented. After a short survey of the history of immigration to America, the author presents information on all Slovene settlements, stressing the religious conditions of Slovene emigrants. In the second part, he shows in detail the everyday life of Slovene emigrants, its advantages and disadvantages, with the obvious intention of instructing future emigrants from the homeland on the circumstances and possibilities of living in the USA. The paper points out that the several St. Hermagoras centers in the USA were soon formed (Joliet, Cleveland, Brockway, Calumet - Red Jacket). As a rule, they appeared in those Slovene settlements with the strongest religious organisation. This paper is merely an initial, modest attempt to show the activity of Družba sv. Mohorja among Slovene emigrants and to suggest the net affect of its members outside the homeland.